

DOI 10.31558/2307-2318.2023.2.11

УДК 339.976+ 334.021.1

JEL D 24; E 66; F 29; I 31; L 23; N 60; O 33; O 50

Таранич А. В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

ORCID: 0000-0003-0309-6100

a.taranych@donnu.edu.ua

АЛЬТЕРНАТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ СУСПІЛЬСТВ В УМОВАХ НЕОІНДУСТРІАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

В роботі визначено альтернативні шляхи побудови стратегій розвитку постіндустріальних суспільств в умовах неоіндустріальної модернізації світового господарства, надано характеристику особливостей політики неоіндустріалізації для країн з транзитивною економікою та сформовано першочергові завдання стратегії неоіндустріалізації України. Визначено базові принципи стратегії розвитку постіндустріальних суспільств в умовах неоіндустріальної модернізації світового господарства, яка має економічну та соціальну складові.

Зроблено висновок, що «антикризова стратегія постмодернізму» є актуальною для постіндустріальних і транзитивних економік в контексті їх подальшого індустріального розвитку, у формах реіндустріалізації чи неоіндустріалізації.

Визначено, що політика неоіндустріалізації передбачає орієнтацію промисловості на високоефективні технологічні процеси при впровадженні процесних, технологічних, управлінських, організаційних інновацій, побудові глобальних ланцюгів створення вартості, інтелектуалізації виробничої діяльності цифровізації всіх систем та сфер управління, орієнтації на екологічність, енергоефективність та ощадливість виробництва, при одночасному зростанні якості життя та соціального захисту населення.

Базові галузі промисловості відкривають шлях до розбудови постіндустріального суспільства за рахунок залишкового конкурентного потенціалу, який можна швидко і з помірними інвестиціями «перезавантажити», щоб вони стали самокупними та перетворились на «локомотиви» подальшого зростання всіх пов'язаних виробництв, та породжували локальні мультиплікаційні цикли оберту капіталу для середніх регіональних хвиль розвитку. Іншими позитивними наслідками буде підвищення продуктивності праці, раціоналізація споживання сировинних ресурсів, покращення екологічного стану навколишнього природного середовища, та міського мікроклімату.

Як основна риса стратегії розвитку постіндустріальних суспільств, неоіндустріалізація є новою інтелектуально-інноваційною основою комп'ютеризації й інформатизації економіки, шляхом переходу до постіндустріальних технологій, проміжним етапом на шляху до «розумової, інформаційної економіки».

Сформовано першочергові завдання стратегії неоіндустріалізації України в якості фінансування наукових досліджень, державного гарантування інвестицій в НДДКР при дієвих і масштабних заходах боротьби із корупцією, ухиланням від податків, зниженням рівня тенізації економіки, що дозволить забезпечити її перехід до впровадження нової промислово-технологічної та соціальної політики, до постіндустріальної стадії розвитку.

Ключові слова: стратегія розвитку постіндустріальних суспільств, неоіндустріальна модернізація світового господарства, політика неоіндустріалізації, транзитивна економіка, автоматизація, роботизація, технологічні уклади.

Рис. 2, літ. 7

Taranich A.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Marketing, Vasyl Stus
Donetsk National University, ORCID: 0000-0003-0309-6100
a.taranych@donnu.edu.ua

ALTERNATIVE DEVELOPMENT STRATEGIES OF POST-INDUSTRIAL SOCIETIES IN THE CONDITIONS OF NEO-INDUSTRIAL MODERNIZATION OF THE WORLD ECONOMY

The work identifies alternative ways of building strategies for the development of post-industrial societies in the conditions of neo-industrial modernization of the world economy, provides a description of the features of the policy of neo-industrialization for countries with a transitive economy, and forms the primary tasks of the neo-industrialization strategy of Ukraine. The basic principles of the development strategy of post-industrial societies in the conditions of neo-industrial modernization of the world economy, which has economic and social components, are defined.

It is concluded that the "anti-crisis strategy of postmodernism" is relevant for post-industrial and transitive economies in the context of their further industrial development, in the forms of re-industrialization or neo-industrialization.

It was determined that the policy of neo-industrialization involves the orientation of industry towards highly efficient technological processes during the introduction of process, technological, managerial, and organizational innovations, the construction of global value chains, the intellectualization of production activities, the digitalization of all systems and areas of management, orientation towards environmental friendliness, energy efficiency, and thriftiness of production, while at the same time increasing the quality of life and social protection of the population.

The basic branches of industry open the way to the development of a post-industrial society due to the residual competitive potential, which can be quickly and with moderate investments "rebooted" so that they become self-sustaining and turn into "locomotives" for the further growth of all related industries, and generate local multiplier cycles of turnover capital for average regional waves of development. Other positive consequences will be an increase in labor productivity, rationalization of consumption of raw resources, improvement of the environmental condition of the natural environment, and the urban microclimate.

As the main feature of the development strategy of post-industrial societies, neo-industrialization is a new intellectual and innovative basis of computerization and informatization of the economy, through the transition to post-industrial technologies, an intermediate stage on the way to the "intellectual, information economy".

The priority tasks of Ukraine's neo-industrialization strategy have been formed in the form of funding of scientific research, state guarantee of investments in R&D with effective and large-scale measures to combat corruption, tax evasion, and reducing the level of economic marginalization, which will ensure its transition to the implementation of a new industrial-technological and social policy. to the post-industrial stage of development.

Keywords: development strategy of post-industrial societies, neo-industrial modernization of the world economy, policy of neo-industrialization, transitive economy, automation, robotization, technological systems.

Постановка проблеми. Для постіндустріальних країн їх розвиток базується на наявних власних ресурсах, при збалансованому бюджеті державних видатків, позитивному сальдо зовнішньої торгівлі, власному економічному, політичному, військовому суверенітету, заходами державної безпеки, достатнім фінансуванням програми соціально-демографічного розвитку.

Навіть російсько-українська війна створила умови для формування енергетичної незалежності європейських країн, що посилює їх позиції щодо різних аспектів соціально-економічної безпеки.

Стабільність розвинених країн світу є результатом багаторівневих структурних зрушень, що пов'язані із формуванням організаційних можливостей для розширювального відтворення, забезпеченості джерелами стратегічних ресурсів, розвитком соціально-економічного середовища. Основою стабільності постіндустріальних суспільств є комбінація високотехнологічних виробництв й економіки послуг, які визначають їх конкурентоспроможність на світовому ринку, а також створюють умови до прискореного науково-технічного розвитку, що забезпечує їх дистанціювання від індустріальних і доіндустріальних економік.

Таке положення визначає ряд вимог до формування стратегічних альтернатив промислової розбудови постіндустріальних економік, які мають залежність від сировинних компонент низькотехнологічних виробництв, розташованих (або раніше виведених) до індустріальних країн.

Політика підвищення конкурентоспроможності розвинених країн не є самоціллю, це проміжний етап, шлях досягнення більш значущих цілей. Їх можна порівняти з політологічною концепцією суспільного договору відносно державотворення, корпоратизації суспільно-політичних відносин у розвинених країнах світу. У порівнянні з тоталітарно-авторитарними режимами в світі, для розвинених країн є необхідним посилення ролі держави в міжнародних відносинах, яке характеризуються укріпленням всіх форм суспільно-політичних зв'язків (економічних, культурних, політичних).

Мета роботи – визначити альтернативні шляхи побудови стратегій розвитку постіндустріальних суспільств в умовах неоіндустріальної модернізації світового господарства, надати характеристику особливостей політики неоіндустріалізації для країн з транзитивною економікою та сформулювати першочергові завдання стратегії неоіндустріалізації України.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання індустріалізації, нової промислової революції, пост- та неоіндустріалізації було широко досліджено від часів європейських промислових революцій в контексті розвитку капіталізму, як продовження хвилі індустріалізації промисловості, в роботах К. Маркса, О. Конта, М. Вебера, Т. Веблена, Г. Спенсера, Ф. Тьонніса Е. Дюркгейма, Й. Шумпетера, К. Кодзими, Г. Хамела, П. Кругмана, А. Чандлера, М. Енрайта, І. Ансоффа, П. Дойля, Б. Карлофа, М. Портера, Д. Мінцберга, К. Прохалада; так і українських дослідників О. Амоши В. Гейця, А. Гальчинського, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, А. Поручника, Я. Базилюка, Л. Антонюк, Я. Губського, Б. Белинської, Ю. Козака, Я. Жаліла, І. Сіваченка, О. Павловської, Ю. Єханурова. В. Ляшенка, Є. Котова [1-3],

Питанням становлення постіндустріального способу виробництва присвячені роботи Д. Белла, К. Кларка, Д. Гелбрейта, П. Друкера, М. Кастельса, А. Турена, А. Фішера, Ф. Фукуями. Ж. Фурастьє [4-5], які визначили становлення «класичної» теорії постіндустріального суспільства.

При дослідженні економіки постіндустріального суспільства К. Кларком й А. Фішером було сформовано трисекторну модель, від аграрного і промислового секторів до сфери послуг, яка є економічним підґрунтям постіндустріального суспільства.

Ж. Фурастьє доповнив їх теорію структурних зрушень через інтенсифікацію розвитку науки та техніки, які формують складові постіндустріального суспільства в сучасному соціумі – підвищення якості життя, гуманізація умов праці, зростання кваліфікації робітників, скорочення безробіття.

Д. Белл визначив шлях формування постіндустріального суспільства шляхом розміщення продуктивних сил і подальшою урбанізацією суспільства будуть через науково-технічні центри та технопарки.

Д. Гелбрейт розвинув тези про постіндустріальне в теорії техноструктури, в якій локомотивом зростання світової економіки є великий бізнес в особі ТНК, який підтримується і врівноважується профспілковим рухом.

П. Друкер запропонував інформаційну концепцію особистості в постіндустріальному суспільстві, визначив провідну роль працівників у розвитку сучасних підприємств.

М. Кастельс досліджував розвиток мережі Інтернет як складову становлення постіндустріального суспільства шляхом розвитку мережевого суспільства, визначив взаємозв'язок суспільства майбутнього з мережею Інтернет.

А. Турен досліджував роль і вплив соціального капіталу в теоріях про становлення індустріального і постіндустріального суспільств – ступінь забезпеченості благами послаблює загальну колективну соціалізацію. Відповідно, в постіндустріальному суспільстві домінуватимуть не економічні фактори, а мотиви та цінності як соціально-культурні, що будуть визначати векторну спрямованість соціальних процесів.

Ф. Фукуяма визначив зниження ступеня довіри до державних інституцій (домінування судової влади над адміністративною; пригнічення політичним лобі прогресу виконавчої влади; судове ветування домінує над системою прийняття управлінських рішень). Перехід від індустріального суспільства до постіндустріального, за думкою дослідника, повинен відбуватися шляхом зростання людського капіталу для запобігання соціальних розривів і вибухів в суспільстві.

Також В. Ляшенко, Є. Котов наводять такі моделі індустріалізації:

- «традиційна» – переважають добувні галузі промисловості, важке та низькотехнологічне машинобудування, промисловість спирається на технології третього та четвертого укладів, відносно яких здійснюється технологічна модернізація для підтримки її конкурентоспроможності за ринковими викликами сучасності;

- «некроіндустріалізація» (деіндустріалізація) промисловості – ліквідація промислових виробництв через їх фізичний знос та відсутність попиту на національному ринку;

- «постіндустріалізація» – впровадження технологій п'ятого укладу, який комбінується з деіндустріалізацією низькотехнологічних галузей (вивід їх за межі країни – offshoring). Впровадження сучасних високотехнологічних потужностей, які передбачають випуск продукції з високою доданою вартістю за рахунок наукової, технологічної, інформаційної складових, передбачає інформатизацію суспільства, розвиток сфери наукоємних послуг за моделлю «Індустрії 4.0»;

- «неоіндустріалізація» – перехід розвинених країн світу до шостого технологічного укладу, продукція якого має найвищу додану вартість, а промисловість відповідає рисам індивідуалізації, наномініатюризації, біотехнологізації, когнітивізації, 3D-друку, збільшенням робочих місць в сфері малого та середнього бізнесу [2].

Прушківська Е. В. пропонує розглядати неоіндустріалізацію як процеси, через які деіндустріалізація шляхом індустріалізації сприяє створенню постіндустріального суспільства; неоіндустріалізація має певну мету, методи, темпи, та визначає певні наслідки для економічної системи.

Неоіндустріалізація є економічним явищем, яке визначає ефективний розвиток продуктивних сил і виробничих відносин із застосуванням інноваційних технологій, технічною модернізацією виробництва.

За В. М. Гейцем, неоіндустріалізація є диверсифікацією економіки, визначає її перехід до інноваційного шляху розвитку за рахунок мобілізації всіх джерел підвищення ефективності, інтеграції індустріального укладу з постіндустріальним; вона передбачає створення власної інноваційної системи та забезпечення розширеного відтворення на цій основі.

За Е. М. Воробйовим, Т. І. Демченко, неоіндустріалізація є проміжним етапом на шляху країни до «розумної економіки» новою інноваційною основою інтелектуалізації,

комп'ютеризації, інформатизації економіки, є шляхом переходу до постіндустріальних технологій.

За нашою думкою, неоіндустріалізація є новою інтелектуально-інноваційною основою комп'ютеризації й інформатизації економіки, шляхом переходу до постіндустріальних технологій, проміжним етапом на шляху до «розумової, інформаційної економіки».

Результати. Розвинені країни світу отримали технологічне лідерство в результаті масового інвестування та стимулювання на державному рівні розвитку в промисловості технологічних ланцюгів у межах четвертого і п'ятого технологічних укладів, які формують відповідні соціальні й інституціональні надбудови, які є джерелом значного надприбутку, який в подальшому визначає подальшу модернізацію національних економік в технологічному та соціальному плані.

Відповідно, розвиток промисловості країн з транзитивними економіками за моделлю інвестування в технологічні ланцюги високих технологічних укладів може бути недоречним (складним) зі стратегічних позицій: розмір економічних вкладень і час, коли їх слід зробити. Таке масове інвестування в основні види промислових виробництв може мати проблематичну капіталовіддачу при обмеженому розміру національного ринку, високому рівні міжнародної конкурентоспроможності на дотичних світових товарних ринках, якій слід протидіяти як на внутрішньому ринку, так і ринках інших країн.

Отже, стратегія розвитку країн з транзитивною економікою має базуватись на певних принципах, які можна ототожнювати з їх неоіндустріалізацією: 1) самостійному проведенні наукових досліджень чи в міжнародній кооперації, 2) формувати стратегічні галузі виробництва, які передбачають значні капіталовкладеннями, але мають повільну чи від'ємну рентабельність, але забезпечують стійкий розвиток, технологічну незалежність в майбутньому; 3) стимулювати проведення відповідних НДДКР, які будуть підтримувати розвиток інфраструктури, стратегічних виробництв в сфері ВПК (національна безпека, аерокосмічна промисловість, обороноздатність) і промисловості: сільське та комунальне господарство, залізничний транспорт, пошта, енергетика, зв'язок, металургія, машинобудування; 4) спрямовувати розвиток сучасних і регіональних виробництв як промислових кластерів, із врахуванням «Індустріалізації 3.0 і 4.0»; 5) сприяти підвищенню міжнародної конкурентоспроможності країни, формуванню привабливої інвестиційної політики, розвитку зовнішньої торгівлі, покращенню платіжного балансу. Соціальною складовою стратегії є підтримка соціально-політичної стабільності в країні, забезпечення високих соціальних стандартів і рівня життя населення, подолання демографічної кризи, розвитку середнього класу як передумов постіндустріальної економіки (рис. 1).

В ХХІ столітті в світовому господарстві почала формуватися тенденція до внутрішніх криз розвинених країн, наслідком чого став дисбаланс у світогосподарському розвитку. Однією з причин майбутньої кризи в постіндустріальних економіках було визначено зростання рівня безробіття при переведенні існуючих виробництв до автоматизації та наступної роботизації. Широкого наголосу набула теза «кризи капіталізму»: нестійка економічна модель розвинених економік, яка потребує доробки та вдосконалення у постіндустріальному вимірі.

Складовою політекономічного дискурсу було обґрунтування нових теорій та практичних напрямків стійкого розвитку постіндустріальних економік, в контексті реіндустріалізації їх промислового сектору (який було втрачено при перенесенні базових виробництв в Нові індустріальні країни та пізніше в БРІКС) у вигляді теорій неоіндустріалізації, розбудови постіндустріального суспільства, теорій інновацій й інноваційної економіки.

Рисунок 1. Стратегія розвитку постіндустріальних суспільств в умовах неоіндустріальної модернізації світового господарства

Джерело: розроблено автором

Проведення технологічної модернізації розвиненими країнами в період з 1960 до 1980 рр. сприяло для них формуванню постіндустріального економічного базису, для якого було надбудовано модель соціуму модерну та постмодерну. Для першої властива думка щодо охорони навколишнього природного середовища на підставі перенесення важкої промисловості до країни, що розвиваються; для другої відбулось примусове скорочення індустріальних виробництв на користь розвитку сфери послуг. Наслідком перенесення прогресивних підприємств третього і четвертого технологічних укладів став бурхливий розвиток нових індустріальних країн.

В цей же період в розвинених країнах було реалізовано концепцію «постмодерністського розвитку» (на фоні скороченні індустріальної сфери) як формування постіндустріальної (економіки послуг), й інформаційної економіки, які формуються за рахунок продукування послуг й інформації як «локомотивів зростання» національних економік при впровадженні інформаційних комп'ютерних технологій. Основою соціально-економічного розвитку країн ставало не виробництво товарів і створення матеріальних благ, а пропозиція послуг на світовому ринку.

В теперішній час ми можемо зауважити, що концепція «постмодерністського розвитку» не забезпечує стійкого розвитку розвинених країн світу, постіндустріальна трансформація яких не була досконалою, не мала безкризового характеру. При зміщенні

акцентів до сфери послуг відбулась певна деградація сфери матеріального виробництва, руйнація як виробничої інфраструктури, основних, суміжних й обслуговуючих виробництв, так і наявної системи професійно-технічної освіти.

У світі виникає необхідність до зупинення подальшої руйнації інфраструктури й промисловості, виводу економік з «кризи постмодернізму», наприклад, політика жорсткого лібералізму («тетчеризму» / «шокової терапії» / «Рейганоміка»). Таким чином, розвинені країни почали вирішувати проблему подальшого соціально-економічного розвитку старопромислових регіонів, галузей та підприємств, із стійкою збитковістю.

В основі «антикризової стратегії постмодернізму» було визначено дилему з одночасного розширення продуктивності сфери послуг та відновлення застарілих виробництв / секторів економіки, яку різні економіки вирішували з різним ступенем ефективності.

Якщо розвинені країни вирішували другу складову зазначеного питання через перерозподіл доходів із сфери послуг у промисловість, то країни з транзитивною економікою мали найбільші труднощі. Вони мали широкий спектр виробництв із першим-третім і незавершеним четвертим технологічними укладами, що вимагало одночасного технологічного переозброєння, відсутність сфери високих технологій, нерозвинений сектор послуг, що одночасно вимагало вагомих інвестицій для подальшого розвитку.

Прихильниками напрямку подальшої технологізації постіндустріальних суспільств наголошувалось, що подальший їх розвиток має базуватись на технологічному озброєнні сучасних, високоефективних виробництв, які є автоматизованими (роботизованими), із мінімізованим використанням матеріальних ресурсів (безвідходні), але необхідними для підтримання економічного суверенітету країн в міжнародній економіці та політиці.

Американським політологом Джозефом Найєм в роботі «Чи настав кінець американського віку?» запропоновано терміни «тверда» та «м'яка сили». В українському науковому обігу більш широко вживаними є позначення «жорстких» та «м'яких» параметрів міжнародної конкурентоспроможності країн [6].

Фінансування наукових досліджень і розробок, підтримка фінансових установ, системи вищої освіти, масових комунікацій і масової культури як «м'яких» параметрів конкурентоспроможності – це шлях підкріплення чи зміни певних «жорстких» параметрів, проте такі зміни «жорстких» на «м'які» параметрів мають короткостроковий характер, їх складно відтворити в довгостроковій перспективі [7].

Отже, визначена «антикризова стратегія постмодернізму», яка спирається на розвиток сфери послуг, буде забезпечувати зростання добробуту населення, якості його життя, формування середнього класу, зменшення рівня безробіття тощо як прояв «м'яких» параметрів конкурентоспроможності. В довгостроковому плані така стратегія призведе до втрати можливостей стратегічного розвитку, за умов потрапляння до цілковитої залежності від кон'юнктури ринку послуг з одного боку, а з іншого, відбувається довгострокова втрата конкретних переваг від світового поділу праці при здійсненні науково-технічного обміну, участі у світових ланцюгах створення вартості, можливого виключення з військово-політичних і промислових союзів тощо.

Ми можемо зробити висновок, що «антикризова стратегія постмодернізму» є актуальною для таких економік в контексті їх подальшого індустріального розвитку, у формах реіндустріалізації чи неоіндустріалізації. Її сутність полягає підтримці існуючого індустріального базису при відтворенні нового технологічного стану промисловості з метою сталого розвитку економіки, та головної складової останньої – соціальної підсистеми, що завершує й ініціює розвиток постіндустріальних економік.

Отже, більш доречним є вживання терміну «неоіндустріалізація» як реалізація «антикризової стратегії постмодернізму», яка не здійснює механічного відтворення традиційних процесів індустріалізації, а має забезпечувати комплексний перехід до нового технологічного рівня, із відповідною розбудовою інфраструктури, в першу чергу цифрової, яка відповідатиме відповідному рівню «Промисловості 4.0».

Стратегії розвитку постіндустріальних суспільств в умовах неоіндустріальної модернізації світового господарства не повинна припускати механічних повторень традиційних шляхів індустріалізації, що була рушійною силою попередніх модернізаційних процесів. Мова йде про нову модернізаційну хвилю (середню), яка має припадати на початок нової довгої хвилі науково-технічного прогресу. Сучасні високі технології перетворюють існуючі доіндустріальний й індустріальний способи виробництва вдосконаленням основних засобів, що використовуються. Наприклад, попередні «промислові революції» у сільському господарстві та ремісництві виводили їх на новий якісний рівень, а також сприяли поступовому перетворенню суспільного поділу праці та вивільненню певної частини населення, що й призвело до створення постіндустріальних суспільств. Іншим прикладом є сучасна концепція «розумного будинку», який поєднує традиційні способи ведення домашнього господарства з персональним захистом, розумним споживанням ресурсів.

Стратегії розвитку постіндустріальних суспільств можуть передбачати наявність певного технологічного базису в національних економіках, на основі якого відбувається подальший неоіндустріальний розвиток. В той же час, на підставі міжнародного поділу праці, міжнародної кооперації та науково-технічного співробітництва, постіндустріальні трансформації можуть припускати проведення неоіндустріалізації поза її конкретно-історичних форм: як нової промислової політики для розвинених країн – а формуватись в доіндустріальних і трансформаційних економіках на підставі наявного індустріального базису. Звичайно, формування нових модернізаційних хвиль має більші можливості для реалізації в тих економіках/сферах промисловості, де остаточно завершилися попередні перетворення.

Дослідження особливостей стратегії розвитку постіндустріальних суспільств, яке відбувається в умовах глобалізації світового господарства, дозволило визначити дискусійні положення щодо наявних протиріч між ідеологією неоіндустріалізації й ідеологією глобалізму.

По-перше, це наявність суб'єкт-об'єктних відносин. Якщо в глобалізаційних процесах в світовому господарстві кожна з країн формує власну політику, то стратегія неоіндустріалізації передбачає цілеспрямовану урядову політику промислової перебудови та підтримки: експорту, імпортозаміщення, реформування податкової системи, збільшення пільгових кредитних ресурсів, цільові галузеві політики стимулювання. Відповідно, певні країни можуть в цьому випадку отримувати додаткові переваги.

По-друге, наявність протиріч між активною державною політикою, що передбачає створення оптимальних умов для промислової неоіндустріалізації, і принципами міжнародної конкуренції та вільного ринку. За ліберальною ідеологією глобалізаційних змін, відкриті кордони, вільний ринок, відмова від протекціонізму мають сприяти становленню глобального світового ринку, де модернізаційні хвилі не стримуються межами національних економік, а сприяють такому вільному руху капіталів і робочої сили, де створені найкращі умови для них.

По-третє, відмінність моделі неоіндустріалізації від традиційної моделі соціалістичної індустріальної модернізації, та від ліберальної ідеології. При відтворенні виробничого потенціалу діє та ж логіка, що визначила їх деіндустріалізацію в минулому: вільний рух капіталів відповідно до сприятливих умов ведення бізнесу. Разом з тим, сучасна модель неоіндустріалізації відрізняється від соціалістичної моделі індустріалізації: активна урядова роль не спирається на централізоване планування модернізаційних процесів всього промислового комплексу країни.

По-четверте, орієнтація на «замикання» всього різноманіття виробничих ланцюжків усередині національного господарства, не відбувається виходу неоіндустріальних країн за мережу світогосподарських зв'язків глобальної капіталістичної економіки.

По-п'яте, колишня політика деіндустріалізації розвинених країн світу в теперішній час негативно вплинула на їх здатність щодо виконання соціальних зобов'язань, які

виходять на перший план при розробці нової промислової політики неоіндустріалізації. До них відносять прямі завдання щодо цільового збільшення зайнятості населення, підвищення рівня його доходів, гарантування соціальних стандартів, та заходи непрямої дії, спрямовані на оздоровлення підприємницького клімату, програми бюджетної підтримки різних сфер бізнесу шляхом цільового урядового фінансування тощо.

По-шосте, загальна політика постіндустріального розвитку в розвинених країнах світу та неоіндустріалізації в інших потенційно породжує виникнення та загострення соціальних проблем, пов'язаних із ланцюгом причинно-наслідкових зв'язків: модернізаційна хвиля впливає на збільшення продуктивності праці, наслідком якої є скорочення чисельності традиційних індустріальних працівників, що породжує безробіття в його гострішій, структурній формі. Відповідно, масштаб неоіндустріалізаційних перетворень може визначати ступінь загострення соціальних проблем, аналоги яких спостерігались при первинній механізації виробництва («рух луддитів») й автоматизації (рух за права робочого класу, який призвів до руйнації Російської імперії та створення СРСР). Такого саме загострення можна очікувати при масовій роботизації поточних виробництв, якщо стратегія неоіндустріалізації не буде спрямовувати вивільнених традиційних індустріальних робітників в інші сфери матеріального виробництва чи сферу послуг.

Одним з напрямків вирішення зазначеного протиріччя між неоіндустріалізацією, роботизацією і вивільненням працівників може бути зміна в формах та структурі організації виробництв: використання постіндустріального типу зайнятості в індустріальному виробництві, коли на промислових підприємствах суттєво зменшується кількість працівників, а виробництво формується на основі інноваційних й інформаційних технологій, із використанням окремих виробничих функцій в логістиці та гнучких виробничих систем, то формується імпульс розвитку дрібного та середнього промислового бізнесу. Він може долучатися до таких цінностей, як можливість досягти успішності за рахунок використання власних компетенцій у творчому, нестандартному підході до виконання замовлень споживачів на основі свободи підприємництва, приватної ініціативи, вільної конкуренції (з урахуванням переходу від олігополії до монополістичної конкуренції).

Так, на підставі традиційної індустріальної модернізації було сформовано державно-монополістичний капіталізм, а згодом система розвинених олігополій і БНК, що визначило поступове розмиття соціальної бази для подібних цінностей. Отже, сьомою складовою стратегії неоіндустріалізації є зміцнення підприємницьких цінностей і компетенцій, не зважаючи на збільшення ролі держави як регулятора і контролера новітніх економічних і соціальних процесів.

По-восьме, основою стратегії неоіндустріалізації є передові техніко-технологічні досягнення світу, які мають комплексне поєднання. Основними з них є:

- проведення диверсифікації існуючої структури промисловості з підвищенням частки обробної промисловості та наукоємного машинобудування;
- сприяння інтеграції науки та виробництва, як на рівні впровадження закладів вищої освіти у виробництво, так і створення технопарків, наукоградів;
- забезпечення дифузії нових знань в економіку, впровадження технологій і розробок в промисловість, на підставі власних інноваційних можливостей, а також імпорту високих технологій в країну.
- створення системи підготовки фахівців з урахуванням потреб неоіндустріалізації, компетентісного підходу, підприємництва, інформаційних технологій;
- запуск програм доступного фінансування для нових підприємств і модернізації існуючих;
- пільгове оподаткування;

В останні роки дослідники доволі часто звертали увагу на важливості процесів модернізації в Україні через суттєве відставання від провідних країн світу за показниками

внутрішнього розвитку (промисловість і рівень життя населення) та зовнішньої торгівлі. В Україні промисловість базується на застарілих методах господарювання, потребує проведення системної технологічної модернізації, а також суттєвих реформ в системі державного управління й оподаткування.

Основними вадами впровадження стратегії неоіндустріалізації в Україні до повномасштабного вторгнення РФ був критичний знос основних фондів до 80% по деяким галузям, а в середньому по промисловості складав майже 70%, що характеризує використання засобів виробництва в промисловості як неефективне. Причиною такої ситуації було впровадження повномасштабної модернізації промисловості України після Другої Світової війни, у 1950-і роки, з наступною плановою модернізацією в 1990-і, яка не відбулась через розпад СРСР, розрив економічних зв'язків, значний спад виробництва промислової продукції, та тривалу економічну кризу.

Наслідком цього стало суттєве зниження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і світових товарних ринках, яке і в теперішній час значно стримує реалізацію певних програм її підвищення та використання потенціальних можливостей. Відповідно до викладених тез, доречніше стан промисловості України у 1950-і роки характеризувати терміном «деіндустріалізація», як процес, який є зворотнім до індустріалізації.

За зауваженням британського дослідника А. Каїрнкрос [2], деіндустріалізація є послідовним скороченням обсягів промислового виробництва, які викликані не циклічною кризою в економіці.

Деіндустріалізація в підсумку визначає скорочення експорту продукції, дефіцит торговельного балансу, зниження зайнятості в промисловості та непромисловій сфері, повернення частини економічно активного населення до сільськогосподарського виробництва, поглиблення соціально-демографічної кризи.

Усунення негативних наслідків деіндустріалізації можливо шляхом переорієнтації економіки з випуску товарів на розвиток сфери послуг, що є також характерною рисою постіндустріалізму – зниження обсягів промислового виробництва у ВВП на користь зростання питомої ваги сектора послуг.

За даними Unctadstat, середня частка сировинних товарів складає 31,2%, низькотехнологічних товарів 14,4%; середньотехнологічних товарів 15 %; а високотехнологічних товарів 20,2% (рис. 2). Відповідно, кожна з країн світу має власну структуру виробництва високотехнологічних товарів.

В. Ляшенко та Є. Котов наводять дані, що частка 6-го технологічного укладу в економіці України дорівнює 0,1 %, в Китаї – 3 %, в США – 5-7%. Разом з тим, в США переважна частка товарів відповідають технологіям 5-го устрою (60-65 %), в Китаї домінує четвертий технологічний уклад (40-45 %), в Україні основу промислового виробництва складає третій технологічний уклад (55-60 %) [2].

Неоіндустріалізація розглядається як явище, як процес техніко-економічної трансформації суспільних відносин в транзитивних і розвинених економіках від аграрного до промислового способів виробництва. З боку аграрних чи транзитивних економік неоіндустріалізація також може бути переходом на високотехнологічні способи виробництва аграрної продукції завдяки використанню штучного інтелекту, робототехніки, когнітивних, біо-, нано технологій тощо, а також індивідуалізації виробництва промислової продукції.

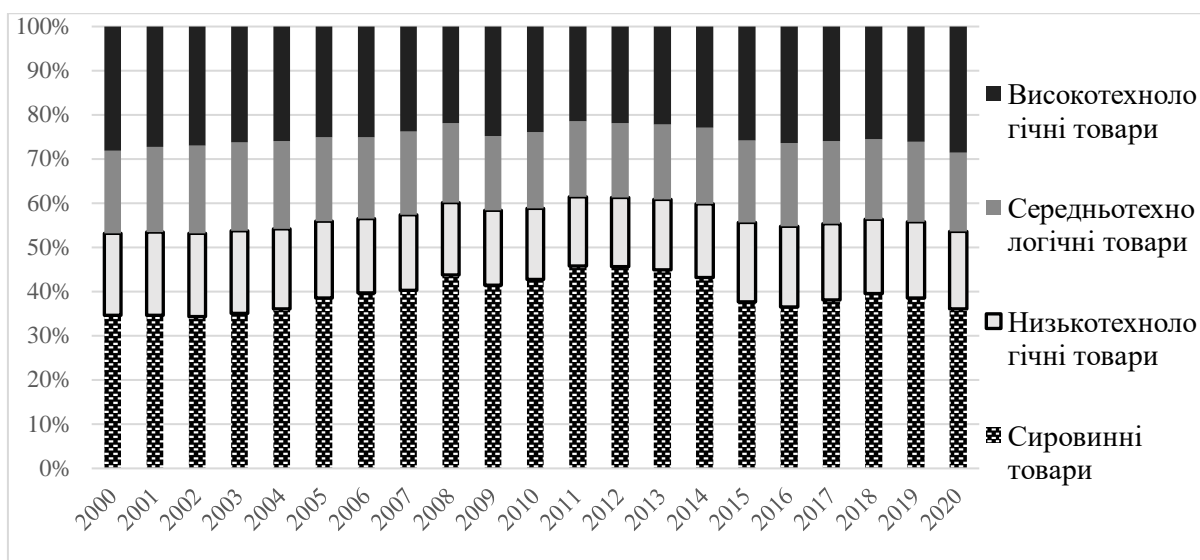

Рисунок 2. Структура виробництва товарів з різним ступенем технологічності у світовому експорті за період з 2000 до 2020 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <https://unctadstat.unctad.org/>

Отже, неоіндустріалізація відображає сукупність впроваджених бізнес-процесів, що забезпечують перехід від аграрного до промислового способів суспільного відтворення на підставі модернізації та високотехнологічного оновлення наявних галузей промисловості та систем продукування послуг, яка зніщується державою в індустріальних і постіндустріальних економіках.

Політика неоіндустріалізації передбачає орієнтацію промисловості на високоефективні технологічні процеси при впровадженні процесних, технологічних, управлінських, організаційних інновацій, побудові глобальних ланцюгів створення вартості, інтелектуалізації виробничої діяльності цифровізації всіх систем та сфер управління, орієнтації на екологічність, енергоефективність та ощадливість виробництва, при одночасному зростанні якості життя та соціального захисту населення.

Саме ці галузі відкривають шлях до постіндустріального суспільства за рахунок залишкового конкурентного потенціалу, який можна швидко і з помірними інвестиціями «перезавантажити», щоб вони стали самоокупними та перетворились на «локомотиви» подальшого зростання всіх пов'язаних виробництв, та породжували локальні мультиплікаційні цикли оборту капіталу для середніх регіональних хвиль розвитку. Іншими позитивними наслідками буде підвищення продуктивності праці, раціоналізація споживання сировинних ресурсів, покращення екологічного стану навколишнього природного середовища, та міського мікроклімату.

За нашою думкою, неоіндустріалізація є новою інтелектуально-інноваційною основою комп'ютеризації й інформатизації економіки, шляхом переходу до постіндустріальних технологій, проміжним етапом на шляху до «розумової, інформаційної економіки».

Неоіндустріальні перетворення формують перехід до нових, вищих технологічних устрій, є основою неоіндустріального розвитку промисловості, також вони забезпечують зменшення соціальної напруги, сприяють підвищенню якості життя населення, шляхом впровадження інновацій в сфері NBIC-технологій, штучного інтелекту, використання ІКТ тощо, і переходу від виробництва й експорту сировини до формування ланцюгів створення продукції з високою доданою вартістю, забезпечують акценти на загальносуспільних інтересах, забезпечення цілей сталого розвитку [моя стаття].

NBIC є аббревіатурою, акронімом «нано-, біо-, інформаційних та когнітивних» технологій, які утворюватимуть в майбутньому ядро шостого технологічного укладу,

складові якого синергетично будуть взаємопосилювати одне одного, щоб потім утворити спільну науково-технологічну та практичну область знань.

Технологічна та цифрова модернізація промисловості мають забезпечувати: розвиток інноваційних та високотехнологічних виробництв, використання новітніх цифрових технологій, їх інтеграція у виробничі процеси, повне використання потенціалу українського ІТ-сектора, поглиблення співпраці з США й ЄС у цифровій сфері для розбудови інфраструктури економіки з підтримкою мережевих форматів «Індустрії 3.0 і 4.0».

Першочерговим завданням стратегії неоіндустріалізації України є впровадження сучасних нових і технологічно модернізованих поточних виробничих потужностей для поглиблення ступеня переробки вітчизняної сировини: продукції АПК (сільськогосподарська сировина, деревина, волокна та тканини), металургійного переділу, машинобудування – для збільшення кінцевої вартості виробленої продукції, її доданої вартості, заміни структури товарного експорту на високотехнологічний. Таке завдання є шляхом розбудови промисловості країни власними силами за рахунок використання внутрішніх резервів.

Другим напрямом є сектор Internet of Things, який інтегрує приватні цифрові пристрої та засоби комунікації з інфраструктурними об'єктами та бізнес-середовищем в єдину інтерактивну мережу, забезпечує максимальну продуктивність, безпеку та автоматизацію виробництва, створює вагомий внесок у світову економіку, який становитиме, за оцінками Світового банку, 14 трлн дол. США до 2030 р.

Ця складова розвитку потребує підтримки з боку зовнішніх партнерів, цільових інвесторів, міжнародної кооперації.

Таким чином, ІТ-сектор будь-якої країни, орієнтованої в майбутнє, має ініціювати власні пілотні проекти в сферах інтернету речей, хмарних обчислень, Big Data, 3-D друку для розробки власних комплексних рішень для промислового, урядового та приватного секторів як альтернативних джерел побудови інформаційної економіки, незалежних від світових виробників апаратного та програмного забезпечення.

Стимулювати та мотивувати ефективний розвиток промисловості України необхідно шляхом фінансування наукових досліджень, всебічної підтримки науки, державного гарантування інвестицій в НДДКР при дієвих і масштабних заходах боротьби із корупцією, ухилянням від податків, зниженням рівня тенізації економіки. Таким чином, розробка та впровадження цілісної стратегії неоіндустріалізації України дозволить забезпечити її перехід до впровадження нової промислово-технологічної та соціальної політики, до постіндустріальної стадії розвитку.

Висновки. Розвинені країни світу отримали лідерство у межах четвертого і п'ятого технологічних укладів, які визначають їх подальшу модернізацію національних економік в технологічному та соціальному плані. Проте розбудова постіндустріальних суспільств поставила питання соціально-економічного дисбалансу, які можуть бути вирішені за рахунок подальшої модернізації їх промисловості – неоіндустріалізації.

Альтернативними шляхами побудови стратегій розвитку постіндустріальних суспільств є неоіндустріальна модернізація країн з транзитивною економікою. Для них визначено базові принципи стратегії розвитку постіндустріальних суспільств в умовах неоіндустріальної модернізації світового господарства, яка має економічну та соціальну складові.

Зроблено висновок, що «антикризова стратегія постмодернізму» є актуальною для постіндустріальних і транзитивних економік в контексті їх подальшого індустріального розвитку, у формах реіндустріалізації чи неоіндустріалізації. Її сутність полягає підтримці існуючого індустріального базису при відтворенні нового технологічного стану промисловості з метою сталого розвитку економіки, та головної складової останньої – соціальної підсистеми, що завершує й ініціює розвиток постіндустріальних економік.

Визначено, що більш доречним є вживання терміну «неоіндустріалізація» як реалізація «антикризової стратегії постмодернізму», яка не здійснює механічного відтворення традиційних процесів індустріалізації, а має забезпечувати комплексний перехід до нового технологічного рівня, із відповідною розбудовою інфраструктури, в першу чергу цифрової, яка відповідатиме відповідному рівню «Промисловості 4.0».

Дослідження особливостей стратегії розвитку постіндустріальних суспільств, яке відбувається в умовах глобалізації світового господарства, дозволило визначити дискусійні положення щодо наявних протиріч між ідеологією неоіндустріалізації й ідеологією глобалізму.

Подальше дослідження альтернативних стратегій розвитку постіндустріальних суспільств дозволили визначити, що політика неоіндустріалізації передбачає орієнтацію промисловості на високоефективні технологічні процеси при впровадженні процесних, технологічних, управлінських, організаційних інновацій, побудові глобальних ланцюгів створення вартості, інтелектуалізації виробничої діяльності цифровізації всіх систем та сфер управління, орієнтації на екологічність, енергоефективність та ощадливість виробництва, при одночасному зростанні якості життя та соціального захисту населення.

Базові галузі промисловості відкривають шлях до розбудови постіндустріального суспільства за рахунок залишкового конкурентного потенціалу, який можна швидко і з помірними інвестиціями «перезавантажити», щоб вони стали самоокупними та перетворились на «локомотиви» подальшого зростання всіх пов'язаних виробництв, та породжували локальні мультиплікаційні цикли обертів капіталу для середніх регіональних хвиль розвитку. Іншими позитивними наслідками буде підвищення продуктивності праці, раціоналізація споживання сировинних ресурсів, покращення екологічного стану навколишнього природного середовища, та міського мікроклімату.

Як основна риса стратегії розвитку постіндустріальних суспільств, неоіндустріалізація є новою інтелектуально-інноваційною основою комп'ютеризації й інформатизації економіки, шляхом переходу до постіндустріальних технологій, проміжним етапом на шляху до «розумової, інформаційної економіки».

Стимулювати та мотивувати ефективний розвиток промисловості України необхідно шляхом фінансування наукових досліджень, всебічної підтримки науки, державного гарантування інвестицій в НДДКР при дієвих і масштабних заходах боротьби із корупцією, ухилянням від податків, зниженням рівня тенізації економіки. Таким чином, розробка та впровадження цілісної стратегії неоіндустріалізації України дозволить забезпечити її перехід до впровадження нової промислово-технологічної та соціальної політики, до постіндустріальної стадії розвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Таранич А.В. Феномен постіндустріального суспільства та основні концепції його розвитку. *Економіка і організація управління: Збірник наукових праць*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Вип. 1 (25). 203 с. С. 133-139 <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/3987>
2. Ляшенко В. І., Котов Є. В. Україна XXI: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? : монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. Київ, 2015. 196 с. URL iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2015/2015_mono_Lyashenko_Kotov.pdf
3. Лепа Р.Н., Охтеня А.А., Прокопенко Р.В. Управление развитием промышленных предприятий в условиях неоиндустриализации: механизм, модели и методы: моногр.; под общ. ред. Р.Н. Лепы. НАН України, Ін-т економіки пром-сти. Київ, 2016. 162 с.
4. Таранич А. В. Стратегії економічного зростання країн в контексті глобальних викликів розвитку світового господарства. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 52-57. doi: 10.37405/1729-7206.2020.1(38).52-57

5. Таранич А. В. Вплив глобальних викликів сучасності на особливості та перспективи розвитку світового господарства *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 3. С. 160-166. doi: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-30

6. Омельченко В. Я., Кузнєцов В. Г., Таранич А. В., Громенкова С. В. Міжнародний маркетинг: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 3-тє, допов. Вінниця: ДонНУ, 2018. 285 с.

7. Таранич А. В. Тренди та виклики глобального конкурентного середовища: трансформація світового лідерства. *Трансформація соціально-економічних систем в умовах викликів глобального сталого розвитку*: монографія; за заг. ред. Т. В. Орехової. Вінниця: ТВОРИ, 2021. 432 с. С. 28-50

REFERENCES

1. Taranych, A. (2017) Fenomen postindustrial'noho suspil'stva ta osnovni kontseptsii yoho rozvytku. *Ekonomika i orhanizatsiya upravlinnya: Zbirnyk naukovykh prats*, 1 (25), 133-139 Available at: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/3987>

2. Lyashenko, V. & Kotov, Y. (2015) *Ukrayina XXI: neoindustrial'na derzhava abo «krakh proektu»?*. NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sti; Poltav's'kyy un-t ekonomiky i torhivli. Kyiv. 196 p. Available at: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2015/2015_mono_Lyashenko_Kotov.pdf

3. Lepa, R.N. (Ed.), Okhten', A.A. & Prokopenko, R.V. (2016) *Upravlenye razvytyem promyshlennykh predpriyatyy v uslovyakh neoyndustrializatsyy: mekhanizm, modeli y metody*. NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sty. Kyev. 162 p.

4. Taranych, A. (2020) Stratehiyi ekonomichnoho zrostannya krayin v konteksti hlobal'nykh vyklykiv rozvytku svitovoho hospodarstva. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, 1 (38). 52-57. doi: 10.37405/1729-7206.2020.1(38).52-57

5. Taranych, A. (2020) Vplyv hlobal'nykh vyklykiv suchasnosti na osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku svitovoho hospodarstva. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, 3, 160-166. doi: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-30

6. Omel'chenko, V., Kuznyetsov, V., Taranych, A. & Hromenkova, S. (2018) *Mizhnarodnyy marketynh: navch. posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. Vinnytsya: DonNU, 285 p.

7. Taranych, A. (2021) Trendy ta vyklyky hlobal'noho konkurentnoho seredovyscha: transformatsiya svitovoho liderstva. In T. V. Oryekhova (Ed.). *Transformatsiya sotsial'no-ekonomichnykh system v umovakh vyklykiv hlobal'noho staloho rozvytku: monohrafiya*. (pp 28-50). Vinnytsya: TVORY.